

"ZAMONAVIY TA'LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI"

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

METHODOLOGY FOR DEVELOPING STUDENTS' ACADEMIC POTENTIAL THROUGH ACCELERATED AND ENRICHED EDUCATION IN PRIMARY EDUCATION

Pirova Shoxista Anvarovna

Primary School Teacher

Abstract

The article proposes a methodological model of accelerated and enriched education aimed at developing the academic potential of primary school students with different initial levels of readiness. The model is not limited to pupils pre-identified as gifted; instead, it is designed for the whole class and combines common high-level learning goals with learning trajectories adapted to students' readiness, pace and cognitive needs. The theoretical analysis supports integrating acceleration, enrichment and differentiated instruction within a single pedagogical system. For empirical verification, the study proposes a longitudinal design from Grade 2 to the end of Grade 4, including a diagnostic–adaptation–development–monitoring cycle, comparison of experimental and control classes, and multidimensional assessment of academic development. As the experiment is ongoing, no final effectiveness claims are made. The principal contribution at this stage is the methodological model, its components and a testable research hypothesis.

Keywords

accelerated education, enrichment, learning pace, primary education, academic potential, differentiated instruction, diagnostics, monitoring, methodological model.

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA TEZLASHTIRILGAN VA BOYITILGAN
TA'LIM ASOSIDA O'QUVCHILARNING AKADEMIK SALOHIYATINI
RIVOJLANTIRISH METODIKASI**

Pirova Shoxista Anvarovna

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

E-mail: shohista.begzod@gmail.com

Annotatsiya

Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining boshlang‘ich tayyorgarligi turlicha bo‘lgan sharoitda ularning akademik salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan tezlashtirilgan va boyitilgan ta’limning metodik modeli taklif etiladi. Model faqat oldindan iqtidorli deb saralangan o‘quvchilar bilan ishlashga emas, balki butun sinfda umumiy yuqori o‘quv maqsadlarini saqlagan holda individual o‘zlashtirish sur’ati, tayyorgarlik darajasi va kognitiv ehtiyojga mos o‘quv trayektoriyalarini tashkil etishga asoslanadi. Nazariy tahlil tezlashtirish, boyitish va differensiallashtirishni yagona pedagogik tizimda uyg‘unlashtirish zarurligini ko‘rsatadi. Tadqiqotning amaliy qismi uchun 2-sinfdan 4-sinf yakunigacha davom etadigan diagnostika–moslashtirish–rivojlantirish–monitoring sikli, tajriba va nazorat sinflarini qiyoslash hamda akademik rivojlanishni ko‘p mezonli baholash dizayni ishlab chiqildi. Tajriba davom etayotganligi sababli maqolada yakuniy samaradorlik ko‘rsatkichlari keltirilmaydi; asosiy natija sifatida metodik model, uning komponentlari va tekshiriladigan ilmiy gipoteza taqdim etiladi.

Kalit so‘zlar: tezlashtirilgan ta’lim, boyitilgan ta’lim, boshlang‘ich ta’lim, akademik salohiyat, differensiallashtirish, individual o‘quv sur’ati, diagnostika, monitoring, metodik model.

Kirish

Boshlang‘ich ta’limda bir sinf tarkibidagi o‘quvchilar bir xil boshlang‘ich imkoniyat, o‘zlashtirish sur’ati va bilim chuqurligiga ega emas. Amaldagi sinf-dars tizimida esa o‘quv mazmuni ko‘pincha yosh va sinf bosqichiga nisbatan bir xil ketma-ketlikda taqdim etiladi. Natijada ayrim o‘quvchilar mavjud dastur talablarini tez o‘zlashtirib, keyingi intellektual chaqiriqqa ehtiyoj sezsa, boshqalari ayni maqsadga

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

erishish uchun ko‘proq tayanch, vaqt va bosqichma-bosqich yordamga muhtoj bo‘ladi. Muammo barcha bolalarni bir xil tezlikda o‘qitishda emas, balki umumiy ta’lim maqsadlarini saqlagan holda ularning rivojlanish sur‘atini pedagogik jihatdan boshqarishdadir.

Mazkur tadqiqotning markaziy g‘oyasi alohida iqtidorli bolalarni saralab olishdan farq qiladi. Taklif etilayotgan yondashuv oddiy boshlang‘ich sinfdagi boshlang‘ich darajasi turlicha bo‘lgan barcha o‘quvchilarni qamrab oladi. Asosiy savol shundan iborat: agar 2-sinfdan boshlab o‘quvchilar bilan diagnostikaga tayangan, yuqori darajali o‘quv maqsadlarini ko‘zlagan, tezlashtirish va boyitishni differensial yordam bilan uyg‘unlashtirgan tizimli metodika asosida ishlansa, ularning akademik rivojlanish trayektoriyasida qanday o‘zgarish kuzatiladi?

Xalqaro tadqiqotlar tezlashtirishning yuqori qobiliyatli o‘quvchilarda akademik natijalarga ijobiy ta’sirini ko‘rsatadi. Steenbergen-Hu va Moonning meta-tahlilida tezlashtirish akademik natijalar uchun ijobiy, ijtimoiy-emotsional natijalar uchun esa neytralga yaqin yoki biroz ijobiy ta’sir bilan bog‘langan [1]. Keyingi ikkinchi darajali meta-tahlil ham tezlashtirish va sinf ichidagi moslashuvchan guruhlashning akademik foydasini qayd etadi [2]. Boyitish bo‘yicha Kim meta-tahlilida akademik yutuqlar uchun sezilarli ijobiy effekt aniqlangan [3]; 2025-yildagi yangi meta-tahlilda esa boyitishning kognitiv ko‘nikmalarga katta ta’siri qayd etilgan [4]. Shu bilan birga, boshlang‘ich ta’limdagi differensiallashtirish bo‘yicha tizimli sharh faqat qobiliyat bo‘yicha doimiy guruhlashning o‘zi yetarli emasligini, differensiallashtirish kengroq pedagogik tizimga kiritilganda samaraliroq bo‘lishini ko‘rsatadi [5].

Biroq ushbu dalillarning katta qismi yuqori qobiliyatli yoki oldindan saralangan o‘quvchilar bilan bog‘liq. Mazkur tadqiqotning farqli jihati — tezlashtirish va boyitish tamoyillarini butun sinf uchun moslashuvchan metodik tizimga aylantirish hamda

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

dastlab past, o‘rtacha va yuqori natija ko‘rsatgan o‘quvchilarning rivojlanish dinamikasini alohida kuzatishdir.

Tadqiqot maqsadi va gipotezasi

Tadqiqotning maqsadi — boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning akademik salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan tezlashtirilgan va boyitilgan ta’lim metodikasining nazariy asoslari, tarkibiy komponentlari, pedagogik shartlari hamda tajriba-sinov orqali tekshirish mexanizmini ishlab chiqish.

Tadqiqot gipotezasi quyidagicha shakllantiriladi: agar boshlang‘ich sinfda o‘quvchilarning boshlang‘ich tayyorgarligi muntazam diagnostika qilinsa, umumiy yuqori o‘quv maqsadlari saqlangan holda mazmun va topshiriqlar o‘quvchining tayyorligi hamda o‘zlashtirish sur‘atiga moslashtirilsa, tayyor o‘quvchilar uchun yuqori bosqich mazmuniga nazoratli tezlashtirish va boyitish imkoniyati yaratilsa, qiyinchilik kuzatiladigan o‘quvchilar uchun esa tayanch va bosqichli yordam tashkil etilsa, sinf o‘quvchilarining akademik rivojlanish trayektoriyasi amaldagi o‘qitish sharoitiga nisbatan yuqoriroq bo‘lishi kutiladi. Ushbu faraz tajriba yakunida statistik va pedagogik mezonlar asosida tekshiriladi.

Tadqiqot metodlari

Maqolaning hozirgi bosqichi nazariy-metodik xarakterga ega. Unda ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyoslash, umumlashtirish, pedagogik modellashtirish va tajriba-sinov dizaynini ishlab chiqish usullaridan foydalanildi. Keyingi empirik bosqich uchun pedagogik kuzatuv, diagnostik topshiriqlar, o‘quvchi faoliyati mahsullarini tahlil qilish, oraliq monitoring, tajriba va nazorat guruhlarini qiyoslash hamda natijalarni statistik qayta ishlash rejalashtirilgan.

Akademik salohiyat mazkur tadqiqotda faqat joriy baho yoki test balli sifatida emas, balki o‘quvchining bilimni o‘zlashtirish tezligi va chuqurligi, mustaqil ishlashi, asoslash va muammo yechishi, bilimni yangi vaziyatga ko‘chira olishi hamda tayyor

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

bo‘lganda murakkabroq mazmunni o‘zlashtirish imkoniyatini birlashtiruvchi dinamik konstrukt sifatida qaraladi. Bu tushuncha tajriba davomida alohida o‘lchanadigan ko‘rsatkichlar orqali operatsionallashtiriladi.

Natijalar

Nazariy tahlil asosida “Diagnostic — moslashtirish — tezlashtirish/boyitish — monitoring — qayta moslashtirish” sikliga asoslangan metodik model ishlab chiqildi. Modelning birinchi tamoyili — “bir xil yuqori maqsad, turli pedagogik yo‘l”. Ya’ni sinf uchun asosiy o‘quv maqsadi umumiy bo‘ladi, lekin unga yetib borish tezligi, tayanch darajasi va qo‘shimcha murakkablik o‘quvchining real ehtiyojiga qarab o‘zgaradi.

Birinchi komponent — boshlang‘ich va joriy diagnostika. 2-sinf boshida o‘qish savodxonligi, yozma nutq, matematik amallar, mantiqiy fikrlash, topshiriqni tushunish, mustaqillik va yangi vaziyatga bilimni ko‘chirish bo‘yicha boshlang‘ich holat aniqlanadi. Diagnostikaning vazifasi o‘quvchini doimiy “kuchli”, “o‘rtacha” yoki “sust” yorlig‘iga birlashtirish emas, balki navbatdagi pedagogik qarorni asoslashdir.

Ikkinchi komponent — differensial tayanch. Bir xil mavzu doirasida topshiriqlar uch funksional qatlamda tashkil etiladi: tayanch-reproduktiv; qo‘llash va tahlil; ijodiy-muammoli. O‘quvchi qatlamlar orasida mavzu va natijasiga qarab erkin siljishi mumkin. Shunday qilib, past boshlang‘ich ko‘rsatkich o‘quvchining kelajakdagi imkoniyatini oldindan cheklovchi omil sifatida qabul qilinmaydi.

Uchinchi komponent — nazoratli tezlashtirish. Tezlashtirish barcha o‘quvchilarni majburan yuqori sinf dasturiga o‘tkazish deb talqin qilinmaydi. O‘quvchi joriy mazmun bo‘yicha zarur tayyorgarlik va mustaqillikni namoyish qilganda, takroriy mashqlar hajmi qisqartirilib, keyingi bosqichdagi tushuncha yoki murakkablik elementlari kiritiladi. Masalan, 2-sinf o‘quvchisi bazaviy matematik maqsadni barqaror egallagan bo‘lsa, shu bilimning murakkabroq masala, qonuniyat yoki yuqori sinf mazmuniga

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

ko‘prik bo‘ladigan elementi bilan ishlashi mumkin. Bu jarayon diagnostika va o‘qituvchi nazorati bilan boshqariladi.

To‘rtinchi komponent — boyitish. Boyitish “ko‘proq bir xil mashq” emas, balki mazmunni chuqurlashtirishdir. Bunda bir nechta yechim topish, yechimni asoslash, muammo tuzish, fanlararo bog‘lanish, kichik tadqiqot, matn yoki ma’lumotni boshqa shaklda ifodalash kabi topshiriqlar qo‘llanadi. Boyitish tezlashtirishga tayyor bo‘lmagan, biroq mavjud mavzuni chuqurroq o‘rganishga qodir o‘quvchi uchun ham rivojlantiruvchi vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Beshinchi komponent — muntazam monitoring va qayta moslashtirish. Har bir o‘quvchi bo‘yicha natija faqat “to‘g‘ri/ noto‘g‘ri” ko‘rsatkichi bilan emas, balki mustaqillik, fikrlash sifati, transfer, ijodiy yechim, bajarish barqarorligi va o‘zlashtirish sur‘ati bilan kuzatiladi. Monitoring natijasiga ko‘ra o‘quvchiga beriladigan tayanch, murakkablik yoki tezlashtirish darajasi o‘zgartiriladi.

1-jadval. Taklif etilayotgan metodik modelning asosiy komponentlari

Komponent	Asosiy savol	Pedagogik amal	Kutiladigan indikator
Diagnostika	O‘quvchi hozir nimaga tayyor?	Start va joriy diagnostika	Boshlang‘ich profil
Differensial tayanch	Qanday yordam zarur?	Bosqichli topshiriq, tayanch, qayta aloqa	Mustaqillikning ortishi
Tezlashtirish	Qachon oldinga o‘tish mumkin?	Takrori ixchamlashtirish, yuqori mazmunga ko‘prik	O‘zlashtirish sur‘ati

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

Boyitish	Qanday chuqurlashtirish mumkin?	Muammoli, ijodiy, fanlararo topshiriqlar	Yuqori darajali fikrlash
Monitoring	Rivojlanish qanday o‘zgarmoqda?	Oraliq o‘lchov va qayta moslashtirish	Individual dinamika

Tajriba-sinov dizayni va baholash mezonlari

Metodik modelni empirik tekshirish uchun 2-sinfdan 4-sinf yakunigacha davom etadigan longitudinal kvazi-eksperimental dizayn taklif etiladi. Imkon qadar boshlang‘ich sharoitlari yaqin bo‘lgan ikki sinf tanlanadi: tajriba sinfida ishlab chiqilgan metodika, nazorat sinfida esa amaldagi ta’lim jarayoni davom ettiriladi. Tajriba boshlanishidan oldin ikkala sinfda bir xil diagnostik mezonlar bo‘yicha start holati qayd qilinadi. Keyingi o‘lchovlar belgilangan davrlarda bir xil yoki ekvivalent topshiriqlar orqali amalga oshiriladi.

Asosiy natija ko‘rsatkichlari sifatida: bazaviy fan natijalari; topshiriqni mustaqil bajarish; asoslash va muammo yechish; bilimni yangi vaziyatga ko‘chirish; yuqori murakkablikdagi topshiriqlarni bajarish; individual o‘shish sur‘ati olinadi. Prezident yoki ixtisoslashtirilgan maktab imtihonidagi natija kabi tashqi yutuqlar mavjud bo‘lsa, ular qo‘shimcha amaliy indikator sifatida qayd qilinishi mumkin, biroq metodika samaradorligining yagona ilmiy mezoni sifatida qabul qilinmaydi.

Tahlilda faqat sinf o‘rtacha ko‘rsatkichi emas, balki boshlang‘ich darajasi turlicha bo‘lgan o‘quvchilarning individual o‘shish dinamikasi alohida ko‘rib chiqilishi zarur. Ayniqsa, dastlab past yoki o‘rtacha ko‘rsatkichga ega o‘quvchilarning yuqori darajadagi natijalarga siljishi tadqiqotning umumqamrovli mohiyatini tekshirish uchun muhimdir. Yakuniy empirik ma’lumotlar mavjud bo‘lgach, guruhlararo farq, vaqt bo‘yicha o‘zgarish va zarur hollarda effekt kattaligi hisoblanishi rejalashtiriladi.

Muhokama

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

Taklif etilayotgan model tezlashtirishni faqat sinf tashlash yoki yoshiga nisbatan oldinga o‘tkazish bilan cheklamaydi. U mazmunni o‘zlashtirish sur‘atini tayyorgarlikka moslashtirish, ortiqcha takrorni kamaytirish va tayyor o‘quvchiga keyingi kognitiv chaqiriqni berish sifatida talqin etadi. Bu yondashuv tezlashtirishni o‘quvchining tayyorligi va motivatsiyasiga mos ta’lim rejalashtirish sifatida izohlaydigan xalqaro konsepsiyalar bilan uyg‘un [1; 6].

Modelning ikkinchi muhim jihat — boyitish va tezlashtirishni differensial yordamdan ajratmaslikdir. Boyitish bo‘yicha meta-tahlillar yuqori qobiliyatli o‘quvchilarda kuchli akademik va kognitiv ta’sirlarni ko‘rsatgan [3; 4]. Biroq ushbu tadqiqot bu vositalarni oldindan saralangan guruh bilan cheklamaydi. Ilmiy yangilikka da’vo qilinayotgan yo‘nalish — ularni oddiy sinfning turli start nuqtalariga ega o‘quvchilari uchun dinamik diagnostika va moslashtirish mexanizmi bilan birlashtirishdir. Mazkur da’vo hozircha nazariy-metodik taklif bo‘lib, uning samaradorligi empirik tajriba orqali tekshirilishi lozim.

Shuningdek, modelda doimiy qobiliyat guruhlarini shakllantirishdan ehtiyot bo‘linadi. Boshlang‘ich ta’limdagi differensiallashtirish bo‘yicha dalillar qobiliyatga ko‘ra bir xil guruhlashning o‘zi past natijali o‘quvchilar uchun salbiy oqibatlar keltirishi mumkinligini ko‘rsatadi [5]. Shu sababli guruhlash vazifa va mavzuga bog‘liq, vaqtinchalik va qayta diagnostika asosida o‘zgaruvchan bo‘lishi kerak.

Tadqiqotning hozirgi cheklovi — longitudinal tajriba yakunlanmaganidir. Shuning uchun maqola metodikaning samaradorligi isbotlangan degan xulosani bermaydi. Aksincha, u tekshiriladigan model va o‘lchov tizimini aniq belgilaydi. Keyingi bosqichlarda modelning turli boshlang‘ich darajadagi o‘quvchilarga ta’siri, o‘qituvchi yuklamasi, psixologik farovonlik va ta’limdagi teng imkoniyatlar bilan bog‘liq jihatlar ham tahlil qilinishi zarur.

Xulosa

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

Boshlang‘ich ta’limda akademik salohiyatni rivojlantirish uchun “hamma o‘quvchiga bir xil tezlik” va “faqat iqtidorlini tezlashtirish” o‘rtasidagi ikki qutbli yondashuv yetarli emas. Taklif etilayotgan metodik model butun sinf uchun umumiy yuqori maqsadlarni saqlab, o‘quvchining real tayyorgarligi va rivojlanish sur‘atiga mos pedagogik yo‘l yaratishni nazarda tutadi. Model diagnostika, differensial tayanch, nazoratli tezlashtirish, boyitish va muntazam monitoringning siklik birligiga asoslanadi.

Maqolaning nazariy-amaliy natijasi — 2-sinfdan 4-sinf yakunigacha sinovdan o‘tkazish mumkin bo‘lgan metodik tizim va empirik tekshiruv dizaynining shakllantirilganidir. Keyingi bosqichning asosiy vazifasi ushbu modelni tajriba va nazorat sinflarida izchil qo‘llab, nafaqat o‘rtacha sinf natijasini, balki turli boshlang‘ich darajadagi har bir o‘quvchining akademik o‘sish trayektoriyasini ishonchli o‘lchashdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Steenbergen-Hu, S., & Moon, S. M. (2011). The effects of acceleration on high-ability learners: A meta-analysis. *Gifted Child Quarterly*, 55(1), 39–53. DOI: 10.1177/0016986210383155.
2. Steenbergen-Hu, S., Makel, M. C., & Olszewski-Kubilius, P. (2016). What one hundred years of research says about the effects of ability grouping and acceleration on K–12 students’ academic achievement: Findings of two second-order meta-analyses. *Review of Educational Research*, 86(4), 849–899. DOI: 10.3102/0034654316675417.
3. Kim, M. (2016). A meta-analysis of the effects of enrichment programs on gifted students. *Gifted Child Quarterly*, 60(2), 102–116. DOI: 10.1177/0016986216630607.
4. Gül, M. D., & Ayık, Z. (2025). Impacts of enrichment programs on cognitive and affective skills of gifted students: A meta-analysis. *PLOS ONE*, 20(10), e0333714. DOI: 10.1371/journal.pone.0333714.

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”

nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi

VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

5. Deunk, M. I., Smale-Jacobse, A. E., de Boer, H., Doolaard, S., & Bosker, R. J. (2018). Effective differentiation practices: A systematic review and meta-analysis of studies on the cognitive effects of differentiation practices in primary education. *Educational Research Review*, 24, 31–54.

6. Colangelo, N., Assouline, S. G., & Gross, M. U. M. (Eds.). (2004). *A Nation Deceived: How Schools Hold Back America’s Brightest Students*. Iowa City: The Connie Belin & Jacqueline N. Blank International Center for Gifted Education and Talent Development.

7. Tomlinson, C. A. (2014). *The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners* (2nd ed.). Alexandria, VA: ASCD.

8. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘RQ-637, 23.09.2020.